

Knjižico je poklonil A. Medved v spomin svoji sestrični Juliji Bartel, roj. Goršič, ki jo je izročila pisatelju Fr. Finžgarju na svoji smrtni postelji z namenom, da se shrani pozneje z ostalo Medvedovo zapuščino v kaki javni zbirki. Frst.

ROKOPIS IVANA CANKARJA.

O Iv. Cankarju je znano, da je bil precej spreten risar in se je tudi prav rad posluževal te svoje zmožnosti. Znano je dalje, da je svoje rokopise večkrat opremljal z risbami, posebno dramatične. Iz. Cankar hrani en tak rokopis drame »Za narodov blagor«, ki nosi datum 20. VI. 1900 in vsebuje v bistvu besedilo, kakor je izšlo v tisku l. 1901, so pa tudi važne razlike, kakor dokazuje faksimilirani konec III. dej. Podobnih in v tem oziru še bolj zanimivih rokopisov je obstajalo po poročilih še več in bi bilo prav, če bi jih kdo zasledoval in vsaj najvažnejše strani izdal; ž njimi bi dobili prezanimivo gradivo za študij Cankarjevega snovanja; kajti kakor dokazuje objavljena celotna stran rokopisa scene, kjer je Ščuka zavezal Grozdu čevelj, te risbe niso posledica slučajnega igranja s peresom, ampak prav iz toka dela se pojavljajoča zadostitev potrebi po predstavi v sliki; dekorativno pa so organsko zvezane z rokopisom, tako da zadovolje neposrednemu krasilnemu namenu kot izliv skupnega ritma rokopisa in risbe boljše kot veliko namenoma narejenih ilustracij v knjigah. Frst.

OCENE.

Vladimir Levstik: **Gadje gnezdo**, 2. izdanje. V Ljubljani, 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Tiskarna?

Prva izdaja te knjige je izšla v času najhujše lakote po dnevnem duševnem blagu. Neposredna, še živa snov, ki nosi ravnokar posrečeni program, je poskrbela knjigi entuziastični sprejem. To pa je tudi vzrok, da smo knjigo sprejeli brez pridržka ter preko pavšalne hvale še nismo prišli. Saj je bila ta knjiga takrat skoro edini duševni ventil po težki resničnosti.

Levstik pa je drugi izdaji dodal uvod in z njim sam prvi poslal kritiko svojega dela ad captandam benevolentiam. Pisatelj je začutil lastno oddaljenost od dela. Pa ta uvod knjige ne popravi in tako imamo danes opravka z uvodom in knjigo. »Moja povest je tendenčna vse od naslova do zadnje pike; kar je odetega v senčico umetniške cene, je uspelo le mimogrede. Mikalo me je zadoščenje, ki ga cenim više od sleherne kritiške hvale: izliti del svoje majhne sile v veliki tok celote in upati, da bo, tisočkrat preobličen, pozabljen in nepoznan, živel tem delj v razmahu njenih energij. Laskam si, da je to časih boljše, nego če poedinčič ali narodič neizmerno koprníš po tem, da bi naprtil bodočim vekom tovor svoje nepopolnosti in svoj naveličani lastni obraz.« (Uvod.)

Če je to res, potem je knjiga svoje poslanstvo dopolnila v svojem času; če ga še ni, je vprašanje, koliko ga je danes še zmožna izpolniti. Ni se mogoče odločiti ne za eno ne za drugo. Glavno za nas je dejstvo, da Levstik s svojim komentarjem v uvodu ni napravil usluge ne nam ne sebi, ker je javno podpisal služnost svoji zasebnosti, dobro vedoč, da tendenca še nobenega dela ni aprobirala. Tak komentar se ugodno sliši za organiziranca, dvakrat neprijetno dejstvo pa je za tistega, ki je v knjigi iskal estetičnih tal in ga je doslej motilo le ozko pojmovanje človečanstva, ko je videl pred seboj politične opredeljenice, poznamovane s časopisjem in društvu. Če to zadnje misli Levstik, ko govori o »preprostih simbolih«, se moti, ker to je že najbolj realistični žurnalizem. Delo pa je dobilo svoje prvo potrjenje v leposlovnih reviji, kateri edini in najvišji kriterij mora biti estetična veljavnost. Zato vendarle ostane vprašanje, koliko je knjiga umetniško resnična, ker to ji daje pravico in silo do življenja.

Iz pojmovne, ne žive zemlje je dvignil pisatelj svojo simbolno mater, zato ta simbol ni samo življensko, ampak tudi umetniško neresničen, ker je zgolj pojmovno deduciran. Kastelka je neživ literaren stvar, in zato neverjetna. Ta literarnost je razgibala mater do divje demonične furije, z demoničnimi rekviziti je pisatelj stopnjeval njeno duševno razpoloženje in onemogočil tudi umetniško verjetnost najglobljega prizora, ko se mati pogovarja s Kristom. Tu namreč najjasneje zazija virtuozna narejenost Kastelkina. Zato ni mogoče utajiti, da je ta žena s svojo poveljano neukročenostjo le bučna alegorija v najrazličnejših variantah. Alegorija pa je dnevna, priložnostna zadeva, drapiranje državljanske in narodne čednosti; zadeva umetnikova je življenje gibati in oblikovati ljudi s silo svoje osebnosti.

Trdim, da je Gadje gnezdo pisano tudi s polno umetniško ambicijo; kako naj sicer more reprezentirati pisateljevo ime? Ta knjiga je vojna bilanca naše moderne proze, njen zgoščen inventar. Zato je v slogu močna do omame — pa vendar ostane le knjiga. Poglejmo način pripovedovanja — saj pravi pisatelj, da je iz »široko zasnovanega romana nastala filmsko preprosta povest«. Z nasičeno idejno motivnostjo riše, riše, v prehitvajočem se patosu definira, slika, kupiči čuvstva in vendar ne nariše v celoti nobenih velikih podob. Trije gadje so kaj medle postave, njihova smer stoji pri miru. Najjasnejša in najkrepkejša je še podoba soseda Galjota; preprosta je v sredstvih in zato živi. Tudi njegovih hčeri sta boljši. Pisatelj je jezic je preumeten za ustvarjanje, vse opravi sam, vse izpolni do preobloženosti — in odvzame bravcu aktivno vlogo soustvarjavca. Preprosto zasnovano razkrije razbohoteno slikarjenje in vibriranje efektnosti. Vežejo te rafinirano zgrajeni stavki, in ob njihovi ostrini se reže tvoja pozornost. Po treh poglavjih si spoznal vso maniro.

Domačega bistva se ta knjiga ni mogla dotekniti. Nimamo ljudi, ki jih je rodila natura. Tu mi stopajo pred oči Finžgarjeve podobe iz vojnih let; po zemlji diše in po svoji pravici kriče brez